

nân'a kadar uzanır. Kabilenin anayurdu Yemâme'dir. Câhiliye devrinde Süayr (veya Saîr) adlı bir puta tapan Anezeliler İslâmiyet'in ortaya çıkışından yaklaşık bir asır önce (başka bir rivayete göre İslâmiyet'ten sonra) otlak bulmak için Fırat kıyılarına göç ettiler. Bazıları Kûfe çevresinde yerleşirken bir kısmı da IX. yüzyılda Musul tarafına gitti. XII. yüzyılda Aynû't-temr veya Tuveyk'ten ayrılan Aneze kabilesi mensubu bir grup da Hayber'e yerleşti. Kabilenin o zamandan XVII. yüzyıla kadar tarihi karanlıktır. Bugün varlıklarını devam ettiren başlıca kolları Ruvâle, Amârât, Fed'ân ve Sebea'dır. Bu kabileler Halep'ten Suriye çöllerine, Ürdün'den Şemmer dağlarına, Irak'ın doğusuna ve Fırat kıyılarına kadar uzanan çok geniş bir sahaya yayılmışlardır. Ayrıca Necid, Hicaz, Nusaybin, Musul, Habur ve hatta İfrıkiyye'de de Aneze kabilesi mensupları vardır. Göçebe olan kabilenin bir kısmı deve, bir kısmı da koyun yetiştirmek suretiyle geçimlerini sağlarlar. Bazıları da şeyhlerinin sahip olduğu topraklarda yerleşik bir hayat sürmektedir. Göçebe olarak yaşayanlar kış gelmeden güneye Şemmer tepelerine göç eder, nisanın itibaren ise tekrar kuzeye gelirler.

Câhiliye döneminde bazı savaşlara katılmakla beraber Aneze kabilesi XVII. yüzyıla kadar tarihte önemli bir rol oynamamıştır. Anezeliler'in asıl faaliyetleri bu tarihten itibaren başlar.

Osmanlılar Suriye'deki ilk hâkimiyetleri sırasında bölgede huzur ve emniyeti sağlamak gayesiyle Fadl ve Mevâlî gibi güçlü Arap kabilelerini desteklemişler ve bu aşiretler XVII. yüzyılın ikinci yarısına kadar halk ile âhenk içinde yaşamışlardır. Ancak daha sonra Aneze ve Şemmer kabileleri onlara galip gelerek bölgeyi kontrolleri altına aldılar. Bu yüzden yöre halkı yurtlarını terketti. Aneze kabilesinin saldırılarına engel olmak gayesiyle yöreye Türk oymakları yerleştirildi. Anezeliler XVII. yüzyılın ikinci yarısında Şemmerliler'i de Fırat'ın öte yakasına sürdüler. Aneze istilâsına karşı bölgeye yerleştirilen Türk oymakları başarılı olamayıp 1691'de Anadolu'ya döndüler. Rebiülâhîr 1102 (Ocak 1691) tarihini taşıyan bir hüküm ile Rakka Valisi Kadızâde Hüseyin Paşa ihmalkâr ve kusurlu görüldüğü için azarlandı ve bu oymakların tekrar eski yerlerine iskânı istendi. 29 Cemaziyevvel 1103 (17 Şubat 1692) tarihli bir fermanla da Aneze ve Şemmer aşiretlerinin baskılarına karşı

uç bölgelere çok sayıda oymağın yerleştirilmesi emredildi. Suriye çöllerinde yaşamakta olan Şemmerliler'i oradan uzaklaştırarak bölgenin mutlak hâkimi olan Anezeliler'in bir kısmı XVIII. yüzyılın başlarında Vehhâbîler'le iş birliği yaparken bazıları da vergi vermek istemedikleri için onlara cephe aldılar. XIX. yüzyılın başlarında ise Vehhâbî baskısına karşı Benî Saîd aşiretiyle birleştiler ve 1815'te bütün Suriye çölünü istilâ ederek Halep etrafındaki köyleri ve ekili araziye tahrip ettiler. Bazı Türk oymakları da onlara katıldı. Mardin - Bağdat arasındaki Tay ve Aneze aşiretleri, 1837'de yörede Osmanlı Devleti'nin tasvip ettiği nizama uygun olarak yerleşmek isteyen aşiretleri yerlerinden oynattılar. Anezeliler'in XIX. yüzyılın ikinci yarısında yaptıkları yağma akınları yüzünden bölge çok tehlikeli bir hal aldı. Nitekim 1850-1860 yılları arasında Halep'e saldırıp şehri yağmaladılar. Valiler bu bedevî kabilelerle başedebilmek için zaman zaman onları birbirlerine karşı kullanmışlardır. Nitekim Bağdat Valisi Ali Paşa da Şemmer'e mensup bazı kabilelere karşı Anezeliler'den yardım istedi. Çok kalabalık bir grupla Bağdat'a gelen kabile mensupları Şemmerliler'in isyanını bastırdıktan sonra geri dönmeyerek Bağdat yakınlarındaki otlaklara yerleştiler ve şehri muhasara ettiler. Vali bu defa Zübed kabilesinin yardımıyla onları püskürttü. Uzun zaman devam eden bu karışıklıklara, 1862'den sonra, Halep Valisi Ömer Paşa ve Bağdat Valisi Midhat Paşa'nın gayretleriyle son verildi.

Kabile Birinci Dünya Savaşı'nda ikiye bölündü. İki taraf arasındaki mücadele Fransız ve İngilizler tarafından büyük miktarda para verilerek ve nüfuzlu kabile şeyhleri yüksek maaşlı görevlere tayin edilerek önlenildi. Bu politika Suriye ve Irak hükümetleri tarafından da takip edilmiştir. Aneze'nin Amârât kolu Bağdat'ın 11 Mart 1917'de düşmesinden sonra İngilizler'e katıldı. Diğer önemli kol Ruvâle ise Eylül 1918'e kadar müşterek harekâta katılmadı. Şeyhleri Nûrî b. Şa'lân Arap ve İngiliz kuvvetleriyle Ekim 1918'de Dimaşk'a girdi.

Kabile mensupları geniş bir gömlek ve bu gömleğin üzerine aba giyerlerdi. Başlarına mendil örtüp üzerine ikal sarırlar, saçlarını uzatıp önden örерlerdi. Kadınların kıyafeti de aynıydı. Namaz ve oruç gibi ibadetler konusunda çok ihmalkâr idiler. Vehhâbîler'in etkisiyle bu ibadetleri bir süre yapar göründüler,

ancak bir müddet sonra tekrar bıraktılar. Küveyt ve Bahreyn'deki hükümdar aileleri bu kabileye mensuptur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 92; Ya'kûbî, *Târîh*, I, 224; İbnü'l-Kelbî, *Kitâbü'l-Eşnâm: Putlar Kitabı* (trc. ve nşr. Beyza Düşüngen), Ankara 1969, s. 43, 82-83; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 163, 293, 294, 483; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IX (nşr. Muhammed Avvâme — Riyazî Murad), Dimaşk 1979 — Beyrut 1401/1981, s. 76-78; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 523, 628-629; XII, 172, 650; Cevdet, *Ma'rûzât*, s. 189, 191, 193; a.m.f., *Tezâkir*, III, 163, 214, 225; Kehhâle, *Mu'cemûd kabâ'illî'l-'Arab*, Beyrut 1402/1982, V, 353; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987, s. 34, 40, 45, 48, 51, 90, 107, 113; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s. 7, 120, 140; İdris Bostan, "Zor Sancağının İmar ve İslahı ile Alâkalı Üç Lâyiha", *Osm.Ar.*, VI (1986), s. 171, 172, 180, 197, 202, 216, 219-220; Ronart, *CEAC*, s. 42-43; Reckendorf, "Aneze", *IA*, I, 433-434; E. Gräf, "Anaza", *EI²* (İng.), I, 482-483.

ABDÜLKERİM ÖZYAYIN

ANGIOLELLO, Giovanni Maria

(ö. 1525)

Esir düştüğü

Osmanlı ülkesinde uzun süre kalan
ve Şark âlemi hakkında
çeşitli eserler kaleme alan
Venedikli yazar.

1451 yılı civarında Vicenza'da doğdu. Soylu bir aileye mensuptur. Fâtih Sultan Mehmed'in Eğriboz kuşatması sırasında (1470) kardeşi Francesco ile birlikte Türkler'e esir düştü. Kardeşi idam edildi, kendisi ise İstanbul'a getirilerek Fâtih'in oğlu Şehzade Mustafa'nın yanına ikildi. Şehzade Mustafa'nın Konya'da ikametı dolayısıyla bir müddet orada kaldı ve şehzadenin Akkoyunlular'a karşı yaptığı bazı savaşlara katıldı. Şehzade Mustafa'nın ölümünden (1474) sonra İstanbul'a getirildi. Burada bazı devlet hizmetlerinde bulundu ve maliye ile ilgili önemli bir dairede görev yaptı. 1475-1481 yılları arasında hizmet gördüğü bu dairede özellikle para konularındaki bilgisiyle dikkati çekti. Ayrıca Fâtih'in Kırım, Arnavutluk, Boğdan ve Bosna seferlerine şahit oldu. Fâtih'in vefatından sonra II. Bayezid'in hizmetine girdiyse de 1488'de ülkesine döndü. Bu dönüşünü sebebi hakkında eserlerinde bilgi vermemektedir.

Angiolello ülkesine döndükten bir süre sonra İran'a gitti (1507) ve orada ye-

di yıl kaldı. Ancak onun Venedik Cumhuriyeti'nin elçisi olarak mı, yoksa bir tüccar kimliğinde mi İran'a gittiği kesin olarak bilinmemektedir. Daha sonra memleketine döndüğü ve hayatının son yıllarını doğduğu yer olan Vicenza'da geçirdiği sanılmaktadır. Hareketli bir hayat süren ve Rönesans dönemi aydın tipinin örneği olan Angioiello'nun, bir müsteşrik veya Türkolog olmamakla beraber, doğrudan doğruya müşahedeye dayanan eserleri birinci elden kaynak değerine sahiptir. Kaldığı ve dolaştığı ülkelerin dillerini öğrenmesi ve ileri gelen devlet adamlarıyla görüşmesi, verdiği bilgilerin değerini daha da arttırmaktadır.

Angioiello'nun en önemli eseri *Historia Turchesca* (Türk tarihi) adını taşır. 1300 yılından başlayan eserin ilk kısmında bazı yanlışlık ve tutarsızlıklar olmasına rağmen özellikle kendi müşahedelerine dayanan bölümler oldukça değerlidir. Eserin kıymeti XIX. yüzyılda anlaşılmış ve daha sonra çeşitli araştırmacılar tarafından yeniden ele alınmıştır. Ciddi olarak I. Ursu tarafından daha başka kaynaklardan da istifade ile tamamlayıcı notlar konularak Romanya'da yayımlanmıştır (1909). Böylece Fâtih Sultan Mehmed, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim devirleri Osmanlı tarihi ile aynı dönem İran tarihi için birinci elden bir kaynak eser ortaya çıkarılmıştır. Ancak filolojik özelliklere dikkat edilmediği ve sonradan başka yazmaları da ele geçtiği için, bu neşir İtalyan tarihçilerin ve bilhassa Venedik tarihi üzerinde çalışanların dikkatini pek çekmemiştir. Eser Türk Tarih Kurumu tarafından Kâzım Neki'ye tercüme ettirilmiştense de henüz neşredilmemiştir. Diğer eseri *Viaggio di Negroponte* de (Eğriboz seyahatnamesi) yayımlanmıştır (haz. Cristina Bazzolo, Vicenza 1982). Bu eserde müellif Eğriboz savaşının son günlerinden başlayıp esir edilmesini ve İstanbul'a getirilmesini anlattıktan sonra İstanbul, Osmanlı sarayı, hükümet ve ordu sistemi hakkında bilgiler verir. Uzun zaman bilinmeden kalan bir eseri de İslâm dini hakkında yaptığı veya yaptırdığı tercümelere dayanmaktadır. "Hz. Muhammed'in Vasiyetnamesi" olarak tanınan bu eser, herhangi bir değeri olmamakla birlikte, Avrupa'da İslâm âlemi hakkında belirli bir dönemin bilgi ve düşünce düzeyini göstermesi bakımından önemlidir.

Yazarın Osmanlı tarihi dışında, bilhassa Uzun Hasan ile ilgili olan *Breve nar-*

ratione della vita et fatti di Ussuncassano re di Persia (Vicenza 1490) (İran'da Uzun Hasan'ın hayatı ve faaliyetlerinin kısa hikâyesi) adlı eseri daha çok tanınmıştır. Orijinal nüshası bulunamayan eser, Giovan Battista Ramusio tarafından derlenen coğrafyacılar ve seyyahlar külliyyatı (*Navigazioni et viaggi raccolti gia da M. Giovanni Battista Ramusio et con molti et vaghi discorsi da lui in molti luoghi dichiarati et illustrati*, I-II, Venedik 1563, 1606; tıpkıbasım, Amsterdam 1967; yeni matbaa harfli neşri Torino 1980) içinde yer aldığından bilinmektedir. Eser ayrıca İtalyan seyyah ve coğrafyacılarına ait eserlerin tercümelerini ihtiva eden Hakluyt serisi içinde İngilizce'ye de çevrilmiştir: "A Short Narrative of the Life and Acts of the King Ussun-Cassano, by Giovan Maria Angioiello", *Travels in Persia* (London 1873).

BİBLİYOGRAFYA :

G. Angioiello, *Historia Turchesca (1300-1514)* (nşr. I. Ursu), Bucuresti 1909; a.mlf., *Il Sultano e il Profeta di Giovan Maria Angioiello, memorie di uno schiavo vicentino divenuto tesoriere di Maometto II il Conquistatore* (haz. J. G. Dalle Mese), Milano 1985, s. 249; J. Reinhard, *Angioiello, historien des Ottomanes et des Persans*, Besançon 1913; a.mlf., *Essai sur J. M. Angioiello*, Anger 1913; a.mlf., *Edition de J. M. Angioiello Les manuscrits inédits*, Besançon 1913; G. Wiel, "Ein verschollener Wiegendrucke von Gio. Maria Angioiello", *Westöstliche Abhandlungen, Rudolf Tschudi zum siebzigsten Geburtstag überreicht*, Wiesbaden 1954, s. 304-314; P. Donazzolo, *I viaggiatori veneti minori*, Studio bio-bibliografica, Roma, ts., s. 44-47; *I viaggi in Persia degli ambasciatori veneti Barbaro e Contarini*, Roma 1973, s. 267, 272, 282-283, 294, 299, 301; P. Preto, *Venezia e i Turchi*, Firenze 1975, s. 17-18, 98, 246-248, 250; I. Ursu, "Uno sconosciuto storico veneziano del secolo XVI (Donato da Lezze)", *Nuovo Archivio Veneto*, XIX, Venezia 1910, s. 5-54; Di Lenna, "Ricerche intorno allo storico Giovan Maria Angioiello (degli Angioielli) patrizio vicentino (1451-1525)", *Archivio Veneto-Tridentino*, V, Venezia 1924, s. 1-56; G. Mantese, "Aggiunte e correzioni al profilo storico del viaggiatore vicentino Gio. Maria degli Angioielli", *Archivio Veneto*, CXXI, Venezia 1962, s. 5-17; Agostino Pertusi, "I primi Studi in occidente sull'origine e la potenza dei Turchi", *Studi Veneziani*, XII, Venezia 1970, s. 480; F. Babinger, "Angioiello degli Angioielli Giovanni Maria", *Dizionario Biografico degli Italiani*, III, Roma 1961, s. 277; L. Olivato, "Giovan Maria Angioiello, un vicentino tra i Turchi nel Rinascimento", *Il Veltro*, XXIII/2-4, Roma 1979, s. 143-148; Stefan Yeranosim, "Giovan Maria Angioiello ve İstanbul'un Fethinden Sonraki İlk Tasviri", *TT*, sy. 58 (1988), s. 34-41; TA, III, 24.

MAHMUT H. ŞAKIROĞLU

ANGLİKAN KİLİSESİ

Protestanlığın
Anglosakson ülkelerindeki kolu
(bk. HİRİSTİYANLIK).

ANGLİKAN KİLİSESİNE CEVAP

Mısırlı âlim
Abdülaziz Çavîş'in
(ö. 1929)
Anglikan Kilisesi'nin
sorularına cevap olarak yazdığı
eserin Türkçe tercümesi.

Eserin aslı *Ecvibetü fi'l-İslâm 'an es'ileti'l-Kenîseti'l-Ancillikâniyye* adıyla Arapça olarak yazılmış, "Tedkikat ve Te'lîfât-ı İslâmiyye Hey'eti" neşriyatı arasında Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası'nda doksan altı sayfalık bir kitap halinde basılmıştır (İstanbul 1339). Daha sonra Mehmed Âkif (Ersoy) tarafından *Anglikan Kilisesine Cevap* başlığıyla Türkçe'ye çevrilerek Evkaf Matbaası'nca 290 sayfalık küçük boy bir kitap halinde yayımlanmıştır (1342). Süleyman Ateş tarafından sadeleştirilen eser, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında çeşitli tarihlerde basılmıştır (1974, 1975, 1979, 1985, 1987).

Eserin kaleme alınmasının sebebi, 1916'da İngiliz Anglikan Kilisesi'nin İstanbul'daki şeyhülislâmlık makamına Londra'dan gönderdiği mektuptur. Bu mektupta, İslâm dininin ruhu, mahiyeti, doğuşundan beri medenî hayat ve insan düşüncesi üzerinde ne gibi tesirler yaptığı, zamanın çeşitli bunalımlarını nasıl çözümlediği, tarihin akışı içinde ortaya çıkan ve toplumları olumlu veya olumsuz şekilde etkileyen siyasî ve mânevî güçler karşısındaki tavrının ne olduğu gibi hususlarla ilgili sorular yer almaktaydı. Şeyhülislâmlık konuyu Dârü'l-hikmeti'l-İslâmiyye kuruluna gönderdi. Daha önce aynı konuda İsmail Hakkı İzmirli tarafından bir risâle hazırlanmıştı. Bu risâle, Abdülaziz Çavîş'in başkanlığını yaptığı adı geçen kurul tarafından incelendi ve pek az bir değişikliklerle yayımına karar verildi. Ancak Şer'iyye vekili Hoca Vehbi Efendi, daha özlü ve diğer dillere kolaylıkla çevrilebilecek tarzda ikinci bir eserin yazılmasını Abdülaziz Çavîş'ten istedi. Bu teklifi kabul eden müellif, hazırladığı eserde soruları cevaplandırmakla yetindi; ayrıca konuların anlaşılması kolaylaştırmak üzere kitaba bir de giriş yazdı.